

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Становлення та розвиток фінансової системи України, на жаль, не характеризується відповідними інституційними змінами, що обумовило більш

* К.е.н., доцент Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

значні втрати в ході сучасної фінансово-економічної кризи. І хоча деякі позитивні зміни відбувалися, загальний результат трансформації фінансових відносин на протязі 1990-х – 2000-х рр. не можна оцінити задовільно. Так, можна спостерігати наявність «провалів» фінансових відносин та деформацію інститутів фінансової системи, які супроводжуються асинхронною формалізацією інституційного середовища та його мутацією у бік посилення ролі позаринкових механізмів координації економічної поведінки та їх закріплення в якості стереотипів. Можна погодитися з більшістю авторів, що такі явища є результатом неефективної формалізації фінансових відносин у період трансформації національної економіки та впровадження ринкових засад господарювання.

Світовий досвід демонструє, що формування фінансової системи відбувається трьома послідовними етапами, кожний з яких вимагає досягнення конкретних умов, цілей, завдань. Перший етап – етап становлення – пов'язаний з домінуванням грошових функцій та формуванням ринкових механізмів грошово-платіжної та банківської системи. Другий етап – етап розширення фінансової системи – повинен забезпечити реалізацію акумулятивної функції, у тому числі за рахунок розвитку ринку цінних паперів, інституційних інвесторів, інфраструктури фінансового ринку. Призначенням третього етапу – етапу розвитку – є домінування інвестиційної функції фінансової системи на основі активізації фондових ринків, інноваційних фінансових інструментів, різноманітних фінансових інститутів (недержавні пенсійні фонди; взаємні та венчурні фонди; фонди спільного інвестування тощо). Основною умовою успішності становлення фінансової системи можна визначити синхронність розвитку фінансового та економічного секторів національної економіки.

Щодо розвитку фінансової системи України, то можна виявити наступне. На момент приходу світової фінансової кризи в Україну фінансова система знаходилась на третьому останньому етапі розвитку. Однак відсутність необхідних інститутів фінансових відносин та достатнього рівня їх формалізації обумовило розповсюдження ефекту «інституційної пастки» та значно поглибило негативні наслідки як внутрішньої фінансово-економічної нестабільності, так і світової.

Серед найбільш значимих недоліків інституційного розвитку фінансової системи України можна відзначити такі.

По-перше, формування банківського сектору, на жаль, не супроводжувалося «очищенням» банківської системи та підвищенням рівня ефективної конкуренції в галузі. Неоптимальна кількість банків, які створювались, як правило, в 1990-ті рр. для обслуговування окремих суб'єктів господарювання, зумовили надмірні витрати банківських операцій. Основним джерелом зростання капіталізації було залучення іноземного капіталу, що не могло не позначитися на силі впливу світової фінансової кризи на стійкість національної фінансової системи. (На кінець 2009 р. 95% сектору фінансових послуг контролюється банками. На 1.05.2010 р. вага іноземного капіталу в банківській системі України становить 33,7% [1]. Збитки вітчизняної банківської системи за 2009 р. досягли 30 млрд. грн. [2]). Досі не вдалося сформувати ефективну систему банківського нагляду, достатнього рівня довіри щодо фінансових інститутів та грошово-кредитної політики держави. Як наслідок, банки залишаються в «інституційній пастці» та не мають можливості розвитку внаслідок відсутності

«довгих грошей» та дефіциту ліквідності, інвестиційних коштів. І це тоді, коли, за різними експертними оцінками, на руках у населення знаходиться 30-50 млрд. дол. США.

По-друге, розвиток ринку цінних паперів з самого початку становлення не виконує основних функцій акумулювання коштів та їх розподілення у межах національної економіки. І хоча за оцінками Standart & Poor's щодо ситуації на фондових ринках країн, що розвиваються, на 1.07.2007 р. рівень капіталізації українського фондового ринку (100 млрд. дол. США) був найбільшим у групі Frontier, до якої і входить Україна (на другому місці Хорватія – 52,6 млрд. дол. США) [3], на жаль, ринок цінних паперів виконував лише спекулятивну функцію, і, в першу чергу, для іноземних інвесторів, та не створював умови для зростання капіталізації українських АТ як інтегрального чиннику, який відображає обсяг активів, прибутковості, конкурентоспроможності, інноваційного потенціалу національної економіки. Окрім того, умови корпоративного контролю не відповідали інтересам нарощування АТ обсягів цінних паперів у вільному обігу на ринку. Одночасно спостерігається низький рівень розвитку захисту прав акціонерів, відкритості інформації, контрактного права внаслідок низького рівня формалізації фінансових відносин (на кінець 2009 р. за даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку лише 6,82% операцій відбувалося на організованому ринку; за всю історію фондового ринку України цей обсяг не перевищував 10%). Такий стан речей лише поглиблював розрив між фінансовим та реальним сектором та сприяв перетоку коштів з останнього в перший.

Крім того, негативний вплив мав ринок державних запозичень, який фактично в окремі періоди часу, як правило, в період нестабільності, конкурував з реальним сектором щодо залучення коштів. Це сприяло зростанню процентних ставок і, відповідно, вартості фінансування господарської діяльності.

По-третє, відсутність своєчасної пенсійної реформи обмежило формування та розвиток недержавних пенсійних фондів, які могли б виступити постачальниками «довгих коштів». Окрім того, структура населення та необґрунтовані рішення щодо пенсійного забезпечення окремих верств населення призвели до неспроможності Державного Пенсійного Фонду виконувати свою функцію щодо фінансового забезпечення пенсіонерів. В результаті це викликало зростання навантаження на Державний бюджет (на сьогодні більш ніж 20% витрат бюджету), і, як наслідок, зростання запозичень держави, бюджетного дефіциту, податкового навантаження.

Окрім перелічених проблем можна відзначити ще значну кількість. Це й перозвиненість страхування; «інституційна пастка» простроченої заборгованості як між суб'єктами господарювання, так і з оплати праці; незадовільний стан захисту прав власності; низький рівень професіоналізму учасників фінансових відносин та відсутність менталітету, культури, дисципліни ринкового господарства. корпоративного управління; неефективність ділової сфери тощо.

Такі явища не дозволяють сформувати оптимальну архітектуру фінансової системи України, яка б відповідала меті забезпечення стійкого економічного розвитку та стала б каталізатором економічного зростання, як це можна спостерігати на протязі тривалого історичного процесу в розвинених країнах та країнах

Центральної і Східної Європи в 1990-ті та 2000-ні роки. Поки можна відзначити наступне. З 90-х років ХХ ст. до сучасної фінансово-економічної кризи фінансовий сектор України розвивається випереджаючими темпами в порівнянні з реальною економікою. Це збільшує рівень транзакційних витрат та сприяє зростанню ваги спекуляцій у розвитку фінансових відносин. В подальшому, це обумовлює посилення асиметричності інформації на фінансових ринках, яка в умовах інституційної адаптації викривляє інституційні стимули. В той же час, нерозвиненість фінансового посередництва, низький рівень довіри до фінансових інститутів та держави, не дозволяють пом'якшити цю адаптацію та посилює вплив нестабільності на соціально-економічний та фінансовий розвиток країни. А сам фінансовий ринок стає спонукальним механізмом зовнішньої нестабільності світової економіки.

Література:

1. Бюлетень Національного банку України. – 2009. – №12. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletен/2009/bull_12-09.pdf
2. Диагнозы банковской системы: уже на дне кризиса, но кредитование пока откладывается. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.ua/potrebitelskie_kredity/stati/diagnozy_bankovskoy_sistemy_uzhe_na_dne_krizisa_no_kreditovanie_poka_otkladyvaetsya
3. Д.Л. Циганюк Портфельне інвестування на українському фондовому ринку. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.academy.sumy.ua/library/Article%5CTsyhaniuk_2.pdf